

Fecr Yayınları: 659

İRAN'DA MOLLA-SİYASET İLİŞKİSİ

-Halk Ayaklanmalarının Arka Planı (1905-1979)-

Yakup ERTUĞRUL

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Dr. Hamdi YALÇIN

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Mart 2023

ISBN: 978-625-6436-07-7

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

İRAN'DA MOLLA-SİYASET İLİŞKİSİ

-Halk Ayaklanmalarının Arka Planı (1905-1979)-

Yakup ERTUĞRUL

Ankara 2023

Yakup ERTUĞRUL

1989 yılında Diyarbakır'da doğdu. 2007 yılında Çermik Ç.P.L. İmam Hatip kısmını birincilikle bitirdi. 2008 yılında Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesine yerleşti. 2010 yılında Diyarbakır'ın Dicle ilçesine İmam Hatip olarak atandı. 2012 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2013 yılında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak Diyarbakır'a atandı. 2016 yılında akademik çalışmalar nedeni ile bir süre İran'da bulundu. 2017 yılında Harran Üniversitesi İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalında "İmamiyye Şia'sında Ulema-Siyaset İlişkisi (1905-1979)" adlı tezle yüksek lisansını bitirdi. 2018 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalında doktora başladı. Halen doktora tahsili devam etmektedir. Farsça ve Arapça bilmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
GİRİŞ	11
1. Araştırma Hakkında Genel Bilgiler	11
1.1. Araştırmanın Kaynakları	11
1.2. Araştırmanın Amacı	12
1.3. Araştırmanın Yöntemi	13
2. Kavramlar	14
2.1. Ahund.....	14
2.2. Hüccet'ül İslâm.....	14
2.3. Ayetullah.....	14
2.4. Merc-i Taklît	15
2.5. Müçtehit.....	16
2.6. Hüseyniye.....	16
3. İmamiyye Şîâ'sının Ortaya Çıkışı	16
4. Gaybetten Meşrutiyete Ulema-Siyaset İlişkisi	21

BİRİNCİ BÖLÜM

MEŞRUTİYET VE RIZA ŞAH DÖNEMİNDE ULEMA-SİYASET İLİŞKİSİ

1. Meşrutiyet Hareketinde Ulema-Siyaset İlişkisi (1905-1909).....	35
2. Meşrutiyetten Rıza Şah'ın Başbakanlığı Dönemine Kadar Ulema-Siyaset İlişkisi (1909-1921).....	43
3. Rıza Şah'ın Darbe Döneminde Ulema-Siyaset İlişkisi (1921- 1928).46	
4. Rıza Şah'ın Otoriterliği Döneminde Ulema-Siyaset İlişkisi (1927-1941).....	52

İKİNCİ BÖLÜM

MUHAMMED RIZA ŞAH'TAN İRAN İNKİLABINA ULEMA-SİYASET İLİŞKİSİ.....

1. Muhammed Rıza Şah Dönemi Ulema-Siyaset İlişkisi (1941- 1950) 63	
2. Doktor Musaddık Döneminde Ulema-Siyaset İlişkisi (1950-1953) .68	

3. 1953 Darbesinden Ak Devrime Kadar Ulema-Devlet İlişkisi (1953-1963).....	75
4. Ak Devrimden İran İnkılabına Giden Süreçte Humeyni ve Velayeti Fakih Nazariyesi	81
4.1. Ak Devrimden (1963) İran İnkılâbı'na (1979) Giden Süreçte Ulema-Siyaset İlişkisi	81
4.2. Humeyni'nin Hayatı ve Siyasî Mücadelesi	108
4.3. Velayet-i Fakih'in İran İnkılabına Giden Süreçteki Rolü. 119	
4.3.1. Velayet-i Fakih Nazariyesi ve İran İnkılâbına Etkisi 119	
4.3.2. Velayet-i Fakih Nazariyesine Eleştiriler.....	123
SONUÇ	131
KAYNAKÇA	136

ÖN SÖZ

İran İslâm Devrimi'nden sonra Türkiye'deki araştırmacı ve yazarların İran'a ilgisi artmıştır. İran devrimi ile ilgili uluslararası ilişkiler, siyasal bilimler ve diğer bazı alanlarda akademik çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların bir kısmında İran İslâm Devrimi'nin temellerini oluşturan ve Şiâ düşüncesinde çok önemli bir konuma sahip olan ulemanın siyasî arenadaki rolleri yeterince incelenmemiştir.

Şiâ inancına göre İmamet, Hz. Ali ve Onun on bir evladının hakkıdır. Dolayısıyla mezkûr kişiler haricinde her kim devleti yönetme teşebbüsüne girişirse gasıptır. Bu sebeptendir ki Şii'lerin ana omurgasını oluşturan İmâmiyye (On İki İmamcılar), Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ı; Hz. Ali'nin hakkını gasp eden kişiler olarak görmektedir

İmâmiyye Mezhebi'nin On İkinci İmam olarak kabul ettiği Muhammed b. Hasan el-Askeri'ye (d. 255 ö.-) kadar İmamet teorisinde sıkıntılar meydana gelmemiştir. Fakat Muhammed b. Hasan'dan el-Askeri'ye kadar problemler meydana gelmişse de Onun kaybolması sıkıntılarının en önemlisi olmuştur. Gaybet-i Suğra olarak isimlendirilen ve hicri 260 ile 328 tarihleri arasında varsayılan Mehdî ile iletişim kurdukları iddia edilen Nâipler'in halkla Mehdî arasındaki iletişimi sağladığına inanılmaktadır. Dördüncü Nâip olan Ali b. Muhammed Samerri, ölümüne yakın bir tarihte Mehdi ile irtibata geçtiğini ifade etmiştir. Mehdî'nin kendisine bundan sonra Nâip atayacağını ve "Gaybet-î Kübra" yani büyük gizlilik dönemi ola-

rak kabul edilen ve hicri 328'de başlayıp günümüze kadar devam eden bir sürecin başladığını iddia etmiştir.

Varsayılan Mehdinin yeryüzünden çekilmesi anlamına gelen Gaybet-i Kübra dönemine girilmesi ile İmâmiyye âlimleri arasında İmamet ve yönetim konusunda sıkıntılar baş göstermiştir. İmâmiyye âlimlerine göre devlet kurmak ve yönetmek İmam Mehdi'nin hakkıdır ve bu hakkı kullanan gasıptır, günah işlemiştir. O gelene kadar hiçbir şekilde devlet kurulamaz, velev ki devlet kurulmuşsa da bu devlet gayri meşrudur. Bu devletin İslâm dinî ile hiçbir alakası yoktur.

Devlet kurmanın gerekli olduğunu savunan İmâmiyye Şia'sına mensup bazı âlimler başta aklî sonra da naklî delillerden kanıtlar getirmişlerdir. Nass ve tayin ile atanmış İmam olmazsa cezalar uygulanamaz, yetim, dul, kimsesiz ve fakirler himaye edilemez, vergiler toplanamaz, kamu düzeni sağlanamaz vb. iddialarla İmam'ın gerekliliğini savunmuşlardır. Bu görüşü savunan âlimler devletin gerekliliğini izah ettikten sonra İmam Mehdi'nin yokluğunda devleti kimin idare edeceği sorusunu ortaya atmışlardır. Bu soruya bazı ayet ve hadislerden deliller getirerek çözüm arayışına girmişlerdir.

Bu çalışmamızda 20 asırda İnan'da ulema ve devlet arasındaki ilişkilerin açıklanması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda kaynaklar taranmıştır. Kaynaklarımızın çoğunun Farsça olması sebebiyle onları temin etme noktasında birtakım sıkıntılar yaşadığımızı belirtmek isteriz.

Giriş bölümünde; ulema ile ilgili bazı kavramlar açıklandıktan sonra çalışmanın amacı ve yöntem ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Ayrıca İmâmiyye Şia'sının menşei ve On İki İmam inancı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde; İran’da Meşrutiyet hareketi (1905-1909) ile artan ulema devlet mücadelesi neticesinde ulema emellerine ulaşamamıştır. Pehlevi Hanedanının (1925- 1979) devletin başına geçmesi döneminde devlet ulema ilişkilerinde hareketlilik devam etmiştir. Bu bölüm de genel olarak Meşrutiyet döneminden Şah Rıza döneminin bitimine kadar ki süreçte İran’da ulema devlet ilişkileri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ise; Muhammed Rıza Şah’ın başa geçmesiyle başlayıp İran İslâm Devrimi ile neticelenen süreçte ulema devlet ilişkileri üzerinde durulmuştur.

Yakup ERTUĞRUL

Diyarbakır 2023